

PÉCSI MÁRTON, MAROSI SÁNDOR, BELUSZKY PÁL, CSATÁRI BÁLINT mind olyan szerzők, akik a korábbi évtizedekben alkottak, így a célkitűzések elérése már a múltban megkezdődött. Ha pedig a kortárs kutatókat figyeljük, nem csak az áthidalás, a nagy emberi sorskérdések kutatása folyik egyre szélesebb körben, de az interdiszciplináris együttműködésekre, sőt a földrajz marketingjére is egyre több pozitív példa akad (pl. A Földgömb, vagy akár a Felfedező Napja). Vitathatatlan, hogy az akadémiai érdekérvényesítés is növekszik, sőt új források nyílnak meg a geográfia számára.

Minden kétséget kizáróan az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb magyar nyelvű földrajztudomány-elméleti összefoglalója és kutatási-oktatási irányítúje jelent meg PROBÁLD FERENC tollából. Abban biztosak lehetünk, hogy a kötetet rengetegen fogják olvasni, használni és hivatkozni. Mint ahogy a kötet végén maga az ajánló is megjegyzi, „az egyes írások és azok szakirodalmi forrásai különös érdeklődésre tarthatnak számot a tudománytörténeti kurzusok hallgatói és a témakör kutatói részéről.”

KARÁCSONYI DÁVID

VARJÚ VIKTOR:

Környezetpolitika és/vagy területfejlesztés

Studia Geographica, Dialog Campus Szakkönyvek, Dóm Kiadó, 2015.

Varjú Viktor Környezetpolitika és/vagy területfejlesztés című könyve a környezeti szempontok integrációjának kérdéseivel foglalkozik a különböző ágazati tervekben, különös tekintettel a területi tervezésre. A hét nagyobb fejezetre osztott írás azonban nemcsak a területfejlesztőknek szól, hiszen a szerző a szűkebb témának tekinthető stratégiai környezeti vizsgálatok (továbbiakban SKV) mellett hangsúlyosan foglalkozik a környezetpolitika nemzetközi és hazai fejlődésével, áttekinti a legsúlyosabb környezeti kihívásokat, a kapcsolódó tudományos elméleteket és a morális kérdéseket is. A könyv végül a saját kutatási eredmények bemutatásával, a hazai helyzet értékelésével zárul.

A könyv első fejezetét a környezet- és fenntarthatósági politika fejlődésének szakirodalmi feldolgozása adja. Sok érdekességet villant fel a szerző a környezetvédelem történelmi előzményeiből, és bár a szövegben vannak utalások a természet védelmére is, de magát a természetvédelmet és annak gyökereit nem mutatja be. Hiányosságként említhető, hogy a könyvben általánosan használt alapvető fogalmak tisztázására az első fejezetben nem fordít elegendő figyelmet a szerző, így nem tudjuk meg mi a környezetpolitika vagy a fenntarthatósági politika, vagy éppen a környezetiügy és a környezetvédelem. Ezeket a fogalmakat célszerű lett volna az elején tisztázni. A nemzetközi trendeket két alfejezetben tárgyalja a szerző: először áttekinti az ezredforduló előtti folyamatokat, majd az azóta eltelt időszakot elemzi. Ez a felosztás nem szerencsés, mert az ezredforduló nem tekinthető éles választóvonal-

nak a környezetpolitika fejlődésében. A fejezet érdeme, hogy az Amerikai Egyesült Államokra is kitér, bár ezt a sokszor hivatkozott Carson könyvvel indítja, holott már az 1930-as években voltak már említésre méltó eredmények az USA agrár-környezetgazdálkodásában és a természetvédelem terén. Nagyobb hangsúlyt lehetett volna fektetni az észak-amerikai helyzet értékelésére, az ottani szabályozás és gyakorlat jelentős hatással bír az Európai Unióra is.

A kötet második fejezetében azokra a kihívásokra koncentrálnak a szerző, amelyek a környezet- és a fenntarthatósági politikát életre hívták, és amelyek a fejlődésük kvázi mozgatórugójaként szolgálnak. Úgy érzem, a problémák kiválasztása és bemutatásuk sorrendje esetleges. Talán célszerűbb lett volna a globális kihívások RICHARD SMALLEY Nobel-díjas kémikus által meghatározott hierarchikus rendszeréből kiindulni. Az egyes problémákat változatos nézőpontból tárgyalja a szerző, például a túlnépesedés kapcsán a globális folyamatra helyezi a hangsúlyt, a klímaváltozás esetében inkább a nemzetközi szinten tett erőfeszítéseket, megállapodásokat kerülnek az előtérbe. Érdekes, új nézőpontokat bemutató eleme ennek a résznek a 'Környezetpolitika a városban' című alfejezet, amelyet a szokásos túlnépesedés, a városokba irányuló migrációs matematika helyett az élhető környezet kialakítása és a városépítést szemponrendszer felől közelít meg a szerző. Sőt, a településnek, mint rendszernek az értelmezése felvillantja a városok 'anyagáramlásainak' kihívásait is. A jó színvonalú szakmai összefoglalás ellenére az a vélemé-

nyem, hogy ezen kihívások önálló fejezetként és ilyen részletességgel történő bemutatása túlmutat a könyv valódi tartalmi célkitűzésén.

A harmadik fejezetben az előbb ismertetett problémákra adott környezetpolitikai reakciókat tárgyalja a szerző. Sok ismétlést, átfedést találunk az első fejezettel, az olvasónak kissé olyan érzése van, mintha a könyv újrakezdődne (a 4. fejezetben még részletesebben, immár harmadik alkalommal kerül elő az Európai Unió környezetpolitikája). Ezek a tematikai átfedések nem segítik a megértést, és megtörik a mondanivaló logikáját.

A negyedik fejezet széleskörű szakirodalomra témaszkodva mutatja be a környezeti tervezés integrációját más ágazatok tervezési folyamataiba, s külön hangsúlyt helyez a város- és területfejlesztésre. Elsőként újra áttekinti a szerző az európai és a magyar szabályozást, majd a különböző tudományterületek elméleti megközelítéseit tárgyalja. Ennek első eleme a politológiai aspektus vizsgálata, amelyben részben megkapjuk a már régen várt fogalmi magyarázatokat, és talán visszatekintve is érthetőbbé válik az olvasó számára Varjú szemléletmódja. Emellett a legfontosabb része ennek az alfejezetnek a környezetpolitika integrációjának (vertikális és horizontális) tárgyalása a nyugati típusú kormányzati modellekben. Itt fogalmazódik meg a munka alapvető kérdésselvetése is, tehát hogy a horizontális környezeti szempontok és az SKV mint ezek érvényesítésnek eszköze hogyan integrálódik a fejlesztéspolitikába. Erre a választ a hatodik és hetedik fejezetekben kapjuk meg, amelyekben a szerző saját empirikus vizsgálatainak eredményeit ismerteti észak-ír és hazai példákon keresztül.

A környezetszociológiai megközelítésből elsősorban a társadalmi nyilvánossághoz kapcsolódó gondolat emelhető ki, amely a civil szervezetek bevonásának kérdéseivel foglalkozik, és ami hazánkban közismerten komoly nehézségeket okoz. A szerző megállapítja, hogy ez az egypártrendszer következménye és ez a helyzet az idő múlásával, a társadalom változásával remélhetőleg átalakul, így a jövőben egyre inkább van esély egy, a nyugati példákhoz hasonló beágyazottság kialakulására. A probléma megoldása azért lenne különösen fontos, mert ez a legalapvetőbb csatornája a helyi tudás „beépítésének” a tervezésbe.

A közgazdasági irányzatok közül a szerző kettőt tárgyal részletesebben és hasonlít össze: a környezet gazdaságtant és az ökológiai köz-

gazdaságtant. A téma tárgyalása során morális kérdéseket feszeget a szerző: a gazdaság (GDP) növekedésével a környezet terhelésének változását és a környezeti elemek, természeti erőforrások beárazhatóságát járja körül. Az előbbi esetben arról van szó, hogy a környezet gazdaságtan követői szerint a GDP növekedése a jóléti társadalmakban egy bizonyos ponton túl csökkenő környezeti terhelés mellett valósul meg. A fejlődő vagy harmadik világbeli országoknál azonban nem szükséges ezt a fejlettségi szintet megvárunk, hanem technológia transzferrel előbbre hozhatjuk azt. Az alapvető kérdés elsősorban az, hogy ennek a költségeit és következményeit a fejlettségi országok társadalmi mennyire hajlandóak vállalni. A természeti javak beárazhatóságának tekintetében Schumacher kérdésselvetését járja körül a könyv, vagyis arra keresi a választ, hogy helyes-e az a szemlélet, miszerint mindennek árat szabunk és így a jelenlegi fogyasztói társadalmi szemléletet mintegy integráljuk a környezetvédelembe, és ennek következményeként a „puha” fenntarthatóságot (pénzzel minden kiváltható) kritika nélkül elfogadjuk.

Az ötödik fejezettel kezdődően bemutatja a szerző a környezeti értékelés kialakulását és helyét a fejlesztésekben, illetve tárgyalja az SKV fogalmát, az érintett szereplőket, annak tartalmát és kapcsolatát a környezeti hatásvizsgálatokkal (KHV). Ezek áttekintése mind szövegszerűen, mind táblákban összefoglalva példás, könnyen érthető, így alkalmazását akár oktatási tananyagként is ajánlhatjuk. A szerző megemlíti a kérdéssel kapcsolatos szabályozási problémákat is, nevezetesen, hogy sem az uniós direktívákban, sem a magyar joganyagban nem találunk részletesebb módszertani útmutatókat és az sincs meghatározva, milyen mértékű fejlesztéshez szükséges SKV készítése. Ezeket a kiskapukat több szereplő, mint például a magyar önkormányzatok ki is használják a mindennapi gyakorlatban. A fejezetből az ökoszisztéma szolgáltatások részletes áttekintését feltétlenül ki kell emelnünk, amit a Millenium Ökoszisztéma Vizsgálat tükrében végez el a szerző.

A hatodik fejezetben nemzetközi kitekintést kapunk: a szerző egyik saját kutatási eredményeit használva az észak-ír példán mutatja be az SKV szerepét a tervezésben. Általánosságban azt a tanulságot szűrhetjük le ebből a részből, hogy az EU tagországai között is jelentős különbségek vannak, mondhatjuk úgy is, hogy elsősorban a helyi sajátosságok érvényesülnek az SKV alkalmazásában. Legszimpatikusabbnak talán

a holland rendszer tűnik, amely a széleskörű társadalmi részvétellel alapoz, illetve egy független környezetértékelési bizottság felügyeli a területen zajló folyamatokat. Feladata ráadásul nemcsak az elkészült tervek monitoringja, hanem már a tervezésbe is bekapcsolódik, tanácsadó szerepe is van. A fejezet foglalkozik emellett a környezeti hatások mérésének módszertani kérdéseivel is, elsősorban az indikátorok kiválasztásával. Ennek keretében a szerző vázlatosan bemutatja az OECD és az EEA indikátorrendszerét, és hazánkban a KSH kezdeményezéseit e területen. Nemzetközi tapasztalatok alapján összefoglalja az indikátorok kiválasztásának legfontosabb szempontjait, amelyek akár a mindennapi gyakorlatban is alkalmazhatók.

A hetedik fejezet a szerző empirikus kutatásának összefoglalását adja, amelyben a környezetpolitika beépülését vizsgálja a hazai fejlesztéspolitikába. A különböző területi szinteket (megyék, önkormányzatok) teljes mértékben lefedni igyekvő vizsgálat eleinte G-FORS FP6-os projekten belül, majd TÁMOP támogatással valósult meg. A szerző részletesen elemzi 2003-tól kezdődően a különböző ágazati fejlesztési tervek (pl. ROP, közlekedésfejlesztés stb.), valamint a területi szintek sajátosságait az SKV szempontjából. Eredményei szerint hazánkban elsősorban a döntés-irányultságú SKV gyakorlat terjedt el, illetve a szereplők is ezt tartják kívánatosnak. Ez azt jelenti, hogy a tervezés folyamán érvényesítik és integrálják a környezeti szempontokat és ezek alapján hoznak meg tervezési döntéseket (egy másik lehetőség a hatás-irányultságú SKV lenne, ami elsősorban a tervek várható következményeire fókuszál). A hazai megközelítés

elvben tehát a környezetvédelem érdekeinek erős integrációját teszi lehetővé, sőt emellett még az is tapasztalható, hogy egy komplexebb fenntarthatósági vizsgálat irányába is történt elmozdulás, amely egyértelműen túlmutat a hagyományos SKV keretein. Emellett jellemző hazánkra a civil szféra gyengesége és ennek köszönhetően a tervek érdemi társadalmi vitájának a hiánya. Megállapítja, hogy az EU tervezési gyakorlat új elemként jelent meg a hazai államirányításban, így az rengeteg esetlegességet tartalmazott. A problémát abban látja, hogy a csatlakozásunk óta eltelt időben nem tanultunk a hibáinkból, így ez az esetlegesség nem tűnt el, sőt továbbra is jellemző a hierarchikus és bürokratikus tervezési struktúra, valamint a szereplők közötti kommunikáció hiánya.

A fenti tartalmi összegzés után fontos rámutatni arra is, hogy a könyv tematikus sokszínűsége adja részben annak egyik gyengeségét is. Sok esetben tűnhet úgy, hogy a munkának nincs megfelelő fókusza és így a szerző gondolatmenete nehezen követhető. A mű olvasása, a logikai kapcsolatok megértése folyamatos figyelmet követel az olvasótól. Bátran ajánlom a könyvet a szélesebb olvasóközönségnek is, a felsőoktatásban tanulóktól a területfejlesztésben, környezetvédelemben dolgozó szakemberekig és tervezőkig, hiszen a tematikai egységek kifejtése alapos, a nemzetközi és hazai szakirodalmi eredményeket jól összefoglalja. Emellett a szerző saját kutatásai érdekes bepillantást engednek a hazai tervezési gyakorlat kulisszái mögé is, és eredményei továbbgondolásra érdemesek mind a kutatók, mind a gyakorlati szereplők részéről.

FARKAS JENŐ ZSOLT